

MEZEI TIBOR

**A DÉL-KÍNAI-TENGERI VITA AZ AMERIKAI-KÍNAI
RIVALIZÁLÁS KONTEXTUSÁBAN**

THE SOUTH CHINA SEA DISPUTE
IN THE CONTEXT OF US-CHINA RIVALRY

Összefoglalás: A 2010-es évek eleje óta ismét az ázsiai és csendes-óceáni térség külpolitikai napirendjére került a Dél-kínai-tengerhez kapcsolódó területi vita. A Kínai Népköztársaság a tenger túlnyomó részére ki kívánja terjeszteni szuverenitását, és ezzel az igénnyel szemben fogalmazta meg területi követeléseit Vietnám, Malajzia, Brunei Szultanátus és a Fülöp-szigetek. Bár a hágai Állandó Választottbíróság 2016-ban hozott ítélete nem hozott megoldást, a vitázó feleket a tárgyalások újrakezdésére készítette. A tárgyalások azonban eddig még nem vezettek kézzelfogható eredményre, és ez előidézheti komolyabb súrlódások kialakulását közöttük. A helyzetet bonyolította az utóbbi években felerősödő stratégiai verseny Kína és az Egyesült Államok között. A vitában érintett délkelet-ázsiai államokat szoros gazdasági és kereskedelmi szálak fűzik Kínához, Amerika viszont arra törekszik, hogy a Dél-kínai-tenger kérdése miatti ellentéteket kihasználva gátat szabjon a kínai befolyás további növekedésének a térségben.

Kulcsszavak: Dél-kínai-tenger, ENSZ tengerjogi egyezménye, ASEAN, Állandó Választottbíróság, amerikai-kínai stratégiai verseny

Summary: *The South China Sea dispute has taken its place again on the foreign policy agenda in the Asia-Pacific region since the early 2010's. The People's Republic of China intends to extend its sovereignty over most of the sea, while Vietnam, Malaysia, Brunei and the Philippines have made their territorial claims in opposition to China. Though the decision made by the Permanent Court of Arbitration in the Hague did not succeed in settling the issue, the claimant parties, as a result, agreed to resume their negotiation. The talks, however, have not yielded any tangible solution, and that may again induce serious frictions between the two sides. Meanwhile, the situation has become more complex due to the increasing strategic rivalry between China and the United States. The Southeast Asian states involved in the dispute have robust economic and trade ties with China, but the US policy is to take advantage of the emerging opposition between the two sides in order to contain China's growing influence in the region.*

Keywords: *South China Sea, UNCLOS, ASEAN, Permanent Court of Arbitration, US-China strategic competition*

Bevezetés

Bár a Dél-kínai-tengerhez kapcsolódó területi vita az elmúlt évtizedekben változó intenzitással zajlott, napjainkban a kelet-ázsiai térség egyik fő regionális problémájaként kell tekintenünk rá. A probléma elsődlegesen az úgynevezett részes országokat érinti, tehát egyfelől Kínát, másfelől a vele vitában álló Vietnámot, Malajziát, Brunei Szultanátust és a Fülöp-szigeteket. Ugyanakkor a vita fontos eleme az ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) és Kína közötti viszonynak, és relevanciával bír a Kínával

más vonatkozásban területi vitában álló államok számára is. A dél-kínai-tengeri vitának új dimenziót adott [az Egyesült Államok és Kína között az utóbbi években kiéleződő stratégiai verseny](#), hiszen mindkét nagyhatalom érdekelt délkelet-ázsiai befolyásának növelésében, és ezt alapvetően a másik rovására érheti el. Az a tény, hogy a dél-kínai-tengeri vita napjainkra beágyazódott az amerikai-kínai rivalizálás kontextusába, valamint az, hogy becslések szerint a világkereskedelem mintegy 20 százaléka áthalad ezen a tengeren, egyértelműen igazolja a kérdés iránti növekvő figyelmet.

A vita kiindulási pontja, hogy a Kínai Népköztársaság területi igényei ütköznek a fentiekben már említett Vietnám, Malajzia, Brunei Szultánátus, valamint a Fülöp-szigetek követeléseivel a Dél-kínai tenger vonatkozásában. Peking jelenlegi igénye a tenger területének mintegy 90 százalékára – és az ott található szigetekre – visszavezethető a Kínai Köztársaság idejében kiadott hivatalos térképeken bejelölt határvonalra. Ehhez ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy akkor még a többi mai részes állam gyarmati uralom alatt állt, másrészt pedig nem volt bevett nemzetközi szabályozás a tengeri határokat illetően. Ez utóbbi megváltozott az ENSZ 1982-ben elfogadott [tengerjogi egyezményével \(United Nations Convention on the Law of the Sea, UNCLOS\)](#), amelyet a vitában napjainkban érintett összes ország elfogadott a kilencvenes évek folyamán. Az UNCLOS „megoldókulcsot” adott a tengeri határvitákhoz, de a konkrét nézeteltéréseket az érdekelt országoknak kell egymás között rendezniük. Mivel a Pekinggel vitában álló országok mindegyike egyben az ASEAN tagállama, ezért célra vezetőnek látszott az ASEAN–Kína keretben tárgyalni a kérdéstről. Ennek jegyében 2002-ben megszületett a [Nyilatkozat a felek magatartásáról a Dél-kínai-tengeren \(Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea\)](#) című dokumentum, amely – mint az már a címéből is látszik – nem kötelező érvényű. Ezen közös nyilatkozat nem mélyedt el a részletekben, csak alapvetően a nézeteltérések békés és tárgyalások útján való rendezését szorgalmazta.

A területi vita eszkalálódása

Azonban a nyilatkozat nem bizonyult kielégítőnek, és a kérdés rendezetlensége konfliktushoz vezetett Kína vietnámi, valamint fülöp-szigeteki kapcsolataiban. 2011-ben hetekig tartó tüntetési hullámot váltott ki Hanoiban és Ho Si Minh-városban, hogy kínai hajók akadályozták vietnámi tengeri járművek munkáját a Dél-kínai-tengeren. [2014-ben még jelentősebb, országos méreteket öltöttek a tiltakozások](#), miután egy kínai vállalat olajfúró tornyokat kezdett telepíteni a tenger Vietnám által magának követelt részében. Kínai tulajdonú gyárakat és boltokat gyújtottak fel a tüntetők, kiváltva a vietnámi karhatalom közbelépését. 2012-ben kínai és fülöp-szigeteki hajók között alakult ki incidens a vitatott hovatartozású [Scarborough-zátonynál](#), ami jelentős feszültséget okozott a két ország viszonyában. Ezt követően Manila panaszával a hágai Állandó Választottbírósághoz fordult annak ellenére, hogy Peking előre közölte, nem ismeri el a bíróság döntését. Ebben az időben, 2012–2013 fordulóján került a Kínai Népköztársaság élére Hszi Csin-ping elnök, aki erőteljes lépésekkel remélte erősíteni országa pozícióit a dél-kínai-tengeri vitában. 2013 szeptemberében Peking tengeri zátonyok „kibővítésével” mesterséges szigetek építésébe kezdett annak érdekében, hogy különböző katonai célú létesítményeket – légvédelmi tornyokat, radarállomásokat, kifutópályákat – hozzon létre a vitatott területen. Az építkezések, kisebb szünetekkel, a mai napig tartanak.

A nemzetközi Állandó Választottbíróság állásfoglalása

A fülöp-szigeteki kormány beadványa nyomán 2016 nyarán [a hágai Állandó Választottbíróság ítéletet hirdetett](#). A döntés nem nyilvánított véleményt a határvitáról, a szuverenitás kérdéséről, hanem azt vizsgálta, hogy nemzetközi jogi szempontból mennyiben helytállóak a hivatkozott jogosultságok. A bíróság teljes mértékben elvetette Peking „történelmi jogokra” való hivatkozását területi igényei alátámasztására. Peking jogot formált a Dél-kínai-tengeren található szigetekre is, valamint a szigetektől számított kizárólagos gazdasági övezetre (*exclusive economic zone*, EEZ) is. A bíróság szerint azonban a tengerből kiemelkedő lakatlan sziklák nem tekinthetők jogi értelemben szigetnek, így nem teremtenek jogosultságot kizárólagos gazdasági övezetre. Viszont a bíróság kimondta, hogy a Fülöp-szigetek partvonalától kiterjeszthető ilyen kizárólagos övezet, és megállapította, hogy a kínai halászhajók sorozatosan megsértették azt, mivel nem rendelkeztek a halászati jogokkal. Hasonlóképpen, a Fülöp-szigetek legitim kizárólagos övezetében a kínai haderő által végrehajtott mesterséges szigetfeltöltések ugyancsak megsértették Manila jogait.

Forrás: [Peace Palace Library](#)

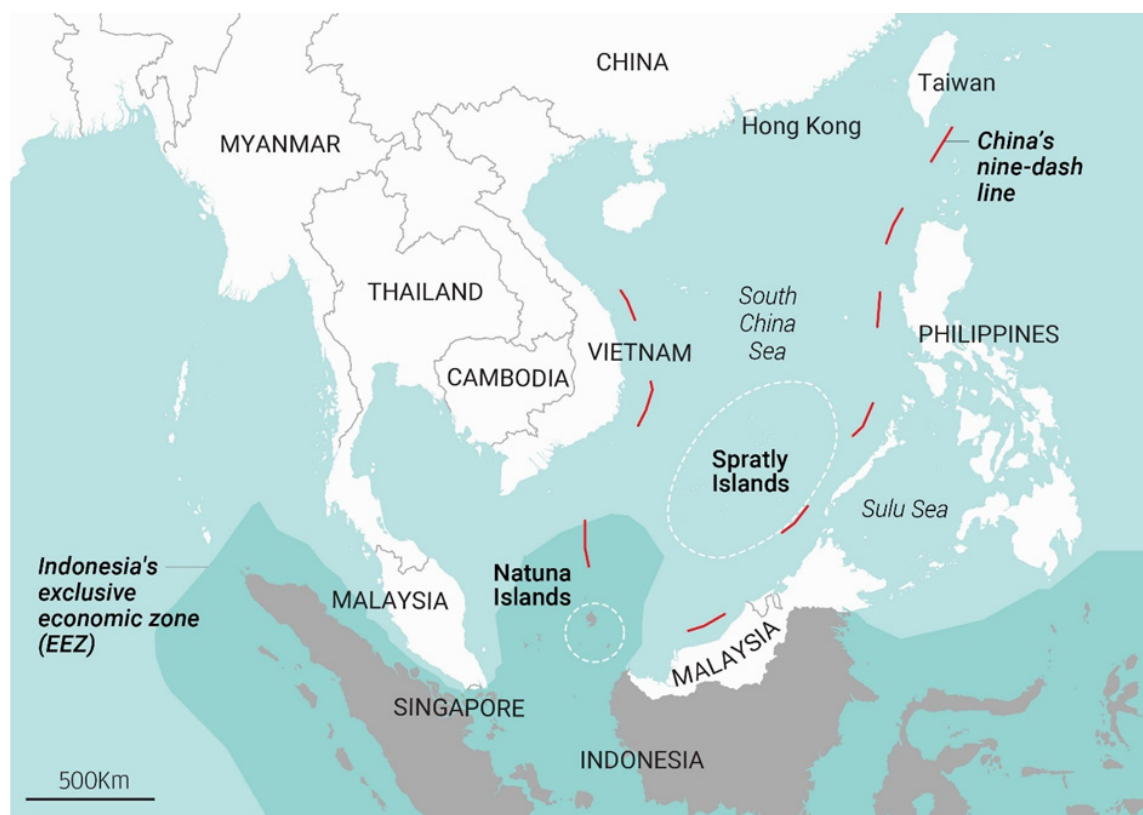
A hágai Állandó Választottbíróság az ENSZ tengerjogi egyezményére, az UNCLOS szabályaira alapozta ítéletét. Az UNCLOS megállapítja, hogy egy adott állam a [kizárólagos gazdasági övezetét](#) a partvonalától 200 tengeri mérföldre, vagyis 370 kilométerre terjesztheti ki; azon túl a „nyílt tenger” (*high seas*) található, amely szabadon hajózható terület.

Alapesetben a kizárólagos gazdasági övezet is szabadon hajózható, ugyanakkor azt egyedül az afölött jogot gyakorló állam aknázhathatja ki; ez alapvetően a halászatot és az ásványi kincsek hasznosítását jelenti. Az UNCLOS azt is lehetővé teszi, hogy egy állam a hozzá tartozó sziget partvonalától érvényesítse kizárólagos jogát, – mint például Olaszország Szicíliától – de a bíróság ítélete ezt nem tartotta alkalmazhatónak a dél-kínai-tengeri szigetek esetében. A lenti térkép mutatja, hogy a Pekinggel vitában álló országok milyen módon akarják érvényesíteni a kizárólagos gazdasági övezetre való jogukat az UNCLOS alapján, valamint látható az a „kilencvonalas” határ is (piros színnel), amely szerint Kína jogot formál a Dél-kínai-tenger jelentős részére. A pekingi vezetés [„történelmi jogokra” hivatkozik](#), miszerint kínai halászhajók és kereskedelmi hajók elsőként és már a 6-7. század óta folytatták tevékenységüket a Dél-kínai tengeri vizein, és ebből származik Kína joga az igényelt területre, beleértve a szigeteket és zátonyokat is.

Vihar előtti csend?

Bár a bírósági ítéletet követően nem volt mód a döntés érvényesítésére – mivel Peking továbbra sem ismerte el az Állandó Választottbíróság illetékességét –, új helyzet teremtődött. A szembenálló felek a döntés meghozatala előtt egyaránt arra hivatkozhattak, hogy az ENSZ tengerjogi egyezményével összhangban jártak el, azonban a hágai ítélet egyértelműen kimondta, hogy az egyezmény Kína általi értelmezése nem releváns. Minden bizonnyal ennek a fejleménynek volt köszönhető, hogy a pekingi vezetés 2017-ben ismét tárgyalásokat kezdeményezett az ASEAN-nel, hajlandóságot mutatva egy régóta esedékes közös magatartási kódex kidolgozására. Bár a kódex sem lenne nemzetközi jogi értelemben kötelező érvényű, létrehozása nagy előrelépést jelentene a nyilatkozathoz képest. Még abban az évben elfogadtak egy [Framework to the Code of Conduct](#) elnevezésű dokumentumot, amely általános célokat és elveket fogalmaz a kidolgozásához. Fontos kikötés, hogy a kódex alapját egy *„rules-based framework”* adja majd, de maga a kódex nem lesz jogilag kötelező érvényű. Azóta azonban nem történt előrehaladás, bár minden évben – a pandémiás időszak kivételével – rendeztek tárgyalási fordulókat. A hágai Állandó Választottbíróság Kínára nézve kedvezőtlen állásfoglalása arra sarkallta a Trump-adminisztrációt, hogy növelje aktivitását a Dél-kínai-tenger vonatkozásában. Fontos megemlíteni, hogy Barack Obama elnök nem tett semmilyen válaszlépést 2013–2016 között, mialatt folyt a mesterséges szigetek építése Hszi Csin-ping elnök hatalomra kerülését követően. Az Obama-adminisztráció passzivitása részben visszafogott és konfliktuskerülő külpolitikájával magyarázható, részben pedig a nemzetközi jogi hivatkozási alap hiányával. A hágai bíróság döntését követően azonban [Donald Trump elnök 2017-ben elindította a „Hajózási szabadság” \(Freedom of Navigation Operations, Fonop\) elnevezésű haditengerészeti gyakorlatokat](#) a Dél-kínai-tengeren, amelyeket az Egyesült Államok azóta is folytat. A hadgyakorlatok kinyilvánított célja a hajózás szabadságának érvényesítése a vitatott területeken. Ezek a műveletek egy újabb vitát generáltak Kínával, ugyanis míg a pekingi vezetés elismerte, hogy a kereskedelmi flották minden megkötés nélkül szabadon hajózhatnak egy adott állam kizárólagos gazdasági övezetében, addig ez szerintük nem vonatkozik külföldi államok hadiflottáira. Itt lényegében [az UNCLOS kétfajta értelmezése állt egymással szemben](#). Kína a kisebbségi, vagyis csak kevesek által osztott álláspontot képviseli, miszerint egy adott állam nemcsak a gazdasági, hanem a katonai tevékenységeket – beleértve a hadihajók áthaladását – is szabályozhatja kizárólagos gazdasági övezetében. Az USA a FONOP elindításával a többsé-

gi álláspont mellett tört lándzsát, amely szerint a hajózás szabadságának joga egyaránt vonatkozik a kereskedelmi és a katonai tengeri járművekre. Újabb fejlemény ebben a vitában, hogy 2021-ben Peking egy törvénymódosítással a kizárólagos gazdasági övezetre való hivatkozásnál szigorúbb joghatóságot szándékozott érvényesíteni a Dél-kínai-tenger vonatkozásában. Ugyanis [a tengeri forgalom biztonságáról szóló törvény](#) módosítása kimondta, hogy azontúl külföldi hajók csak megfelelő engedéllyel és a kínai tengerészeti hatóságok előzetes tájékoztatásával léphetnek a Kínai Népköztársaság fennhatósága alá tartozó tengeri vizekre. Egyelőre Peking nem szerez a gyakorlatban is érvényt ennek az új törvényi szabályozásnak, de jogalkotási lépésével ismételten kinyilvánította, hogy nem tekinti nemzetközi kérdésnek a Dél-kínai-tengerre vonatkozó területi igényeit.

Forrás: [South China Morning Post](#)

Az utóbbi években a dél-kínai-tengeri vitához kapcsolódóan egy további nézeteltérés bontakozott ki Kína és Indonézia között, amely még egyértelműbb megvilágításba helyezte Peking álláspontját. Eredendően Indonézia nem tekinti magát részes államnak a vitában, és ennek megfelelően igyekezett kívülállónak maradni. Ugyanakkor a Dél-kínai-tenger legszélén, de egyértelműen a Kína által határnak tekintett „kilencvonalas” területen kívül találhatók a Natuna-szigetek, amelyek Indonéziához való tartozása nem vitatott. Jakarta, az UNCLOS szabályával összhangban, [igényt formált a fő Natuna-sziget partvonalától számított 370 kilométerre kiterjedő kizárólagos gazdasági övezetre](#) a tengeren, viszont ennek az övezetnek egy része már benyúlik a „kilencvonalas” területen belülre (mint az látható az alábbi térképen). Ebből kifolyólag nézeteltérés merült fel Peking és Jakarta között, hogy melyik ország jogosult kiaknázni a vitatott

részen található kőolajkincset. Ez egyúttal rávilágított arra, hogy kínai szempontból mit is jelent a „kilencvonalas” terület. Peking a szó szoros értelmében beltengernek tekinti a Dél-kínai-tenger határvonalon belüli részét, vagyis teljes joghatóságot kíván gyakorolni fölötte, ugyanúgy, mint a szárazföldi területe fölött. Más szóval Kína az UNCLOS Dél-kínai-tengerre vonatkozó hatályát is megkérdőjelezi, mivel az általa igényelt terület ügye szerinte nemzeti hatáskörbe tartozik, vagyis nem esik nemzetközi szabályozás alá. Ennek a felfogásnak a jogi koherenciáját [számos szakértő](#) kétségbe vonja.

Az amerikai–kínai vetélkedés hatása a dél-kínai-tengeri vitára

Bár a 2017-ben az ASEAN és Kína között újrakezdődött tárgyalások nem vezettek érdemi eredményre, sikerült elkerülni, hogy a fennálló ellentétek nyílt konfliktushoz vezessenek. Kérdés, hogy ez az inkább Peking számára kedvező állapot meddig tartható fenn, Kína ugyanis ez idő alatt a kis lépések taktikájával folyamatosan erősítette az ASEAN-nal szembeni tárgyalási pozícióját. Ezek a kis lépések – amelyek rendszerint kisebb súrlódásokkal is járnak – arra irányulnak, hogy Peking fokozatosan egyre inkább „belakja” a Dél-kínai-tengert, egyre jobban berendezkedjen ott anélkül, hogy megszakítaná a tárgyalásokat vagy nyilvánosan megkérdőjelezné a magatartási kódex elfogadásának közös célját. Parti őrsége nem lövi ugyan ágyúkkal az arra járó vietnámi vagy fülöp-szigeteki halászhajókat – bár utóbbiak ellen [nemrég vízágyút vetett be](#) –, de folyamatosan kellemetlenségeknek teszi ki őket. Azonban a területi szuverenitás kérdése éppolyan fontos a dél-kelet-ázsiai országoknak, mint Kínának. Ebből kifolyólag az ottani kormányok egyensúlyi mutatványa arról szól, hogyan képesek egyszerre teljes mellszélességgel kiállni az ország területi szuverenitása mellett a hazai közvélemény elvárásának megfelelően és fenntartani a gyümölcsöző gazdasági-kereskedelmi kapcsolatokat Kínával. Utóbbi azt implicálta, hogy igyekeztek megőrizni a baráti viszonyt, és nem túlfeszíteni a húrt.

A 2021-ben hivatalba lépett Biden-kormány viszonylag hamar felismerte, hogy az ASEAN-országok nem fognak nyíltan Washington mellé állni Peking ellenében, és ezért arra kezdett összpontosítani, hogy megpróbálja gyengíteni az ezen országokat Kínához fűző szálakat. Ebben a tekintetben az amerikai külpolitika kettős célt követ: „leválasztani” a régió egyes országait Kínáról, illetve erősíteni az ASEAN szervezetét. Az utóbbi célkitűzés sokrétűen szolgálja Amerika azon érdekét, hogy megakadályozza Kína regionális befolyásának további növekedését, miként az a tavaly kiadott, [Az Egyesült Államok indo-csendes-óceáni stratégiája \(Indo-Pacific Strategy of the United States\)](#) című dokumentumában szerepel. Ha az ASEAN belső integrációja erősödik, akkor a tagállamok ezzel arányosan vélhetőleg kevésbé szorulnak rá Kínára. Ha az ASEAN nemzetközi tekintélye és szerepe nő, az a tagállamainak pozícióját is erősítené a Kínával való bilaterális viszonyban. Az egyes délkelet-ázsiai államokra nézve megállapítható, hogy a nemzeti függetlenség kérdése jelenleg Vietnámban, Indonéziában és a Fülöp-szigeteken határozza meg a politikai agendát. Ezen államok nemcsak hogy nem mondhatnak le a dél-kínai-tengeri igényeikről, hanem folyamatosan a nemzeti érdek legfőbb védelmezőiként kell tündökölniük, és nem engedhetik meg, hogy esetleg szervilisnek tűnjenek Peking irányában. Vietnám esetében a területi vita mellett hagyományos Kína-ellenes

érzületről is beszélhetünk, hiszen a vietnámiak mintegy ezer éven át a Kínai Császárság fennhatósága alatt voltak kénytelenek élni. Azonban a két kommunista párt közötti [baráti – és jelenleg éppen tovább javulni látszó – viszonynak köszönhetően](#) a fentiekben leírt kényes egyensúly fennmaradására számíthatunk a közeli jövőben. Hanoi békülékenyebb hozzáállása annak is betudható, hogy a belső rend megőrzése érdekében el akarják kerülni a 2010-es évek első felében lezajlott vehemens Kína-ellenes tiltakozások megismétlődését. Indonézia kapcsán megállapítható, hogy az utóbbi két-három évben látványosan növelte nemzetközi aktivitását. Idei ASEAN-elnökségét többek között arra használta, hogy megszervezze [az ASEAN-országok első közös hadgyakorlatát](#) Szingapúr partjai közelében. A legnépesebb és nemzeti össztermékét tekintve legnagyobb délkelet-ázsiai országgént Indonézia már régóta hivatott lenne az ASEAN vezető államának szerepét betölteni, de eddig ódzkodott ettől. Elképzelhető, hogy ezentúl Jakarta többet fog vállalni ezen a téren. Amennyiben növekedne az indonéz aktivitás, az a dél-kínai-tengeri vita alakulására is jelentős hatással lehetne, mivel Malajzia és Brunei, kerülve a Kínával való konfliktust, alapvetően az ASEAN-től várja a területi vita rendezését. Ezzel együtt kérdés, hogy ha hosszú távon sem vezetnek eredményre az ASEAN–Kína tárgyalások, akkor a délkelet-ázsiai országok kormányai miképpen tudják fenntartani a kényes egyensúlyt a nemzeti szuverenitás határozott védelme és a Kínával való kereskedelemhez köthető gazdasági érdekek között. A Fülöp-szigetek vonatkozásában tűnik legsikeresebbnek Amerika „leválasztási politikája”. Ennek több oka is kimutatható. 2016-ban Duterte elnök látványos külpolitikai váltást ígért: teljes nyitást hirdetett meg Peking felé, és érezhetően lazított a Washingtonhoz fűződő szálakon. Utóda, a tavaly hivatalba lépett Ferdinand Marcos Jr. azonban úgy értékelte, hogy a Pekinggel való barátkozás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, és [visszatért a korábbi, Amerika-barát külpolitikai vonalhoz](#). Az elmúlt években – már a Duterte-időszak alatt is – nemhogy csökkent volna, hanem inkább nőtt a két ország parti őrségei és halászhajói közötti súrlódások száma. Adalék Marcos elnök visszafogott stílusban végrehajtott, de egyértelmű fordulatához, hogy a Fülöp-szigetek – Kelet-Timor mellett – az egyedüli délkelet-ázsiai ország, ahova több amerikai, mint kínai fejlesztési segély érkezik. Az összes többi esetben a helyzet pont fordított.

Összegezve megállapítható tehát, hogy a dél-kínai-tengeri területi vita egyre fontosabb szerepet játszik [az Egyesült Államok és Kína között folyó stratégiai versenyben](#). Dél-kínai-tengeri aktivitása része Peking azon alapvető törekvésének, hogy a kelet-ázsiai és csendes-óceáni térség egészében erősítse pozícióit. Mindeközben Washington egyfelől térségbeli jelenlétének növelésével, másfelől az ASEAN-országok Kínához fűződő kapcsolatainak gyengítésével igyekszik akadályozni riválisa további térnyerését. A délkelet-ázsiai politikai kultúra ismeretében drasztikus lépésekre vagy látványos fordulatokra nem számíthatunk a közeli jövőben, ugyanakkor „a lassú víz partot mos” logikájának jegyében megtörténhet az erőviszonyok fokozatos átrendeződése. Ezzel együtt a dél-kínai-tengeri vita rendezetlensége miatt a térség permanens válsággócnak tekinthető, így egy váratlan incidens előre nem kalkulált következményeként a helyzet könnyen eszkalálódhat.

MKI ELEMZÉS

A Magyar Külügyi Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

© A Magyar Külügyi Intézet, 2023.

Szerző:

MEZEI TIBOR

Lektorálta:

BARANYI TAMÁS PÉTER

Nyelvi lektor: T-Kontakt Kft. | Tördelés: Lévárt Tamás

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők a Magyar Külügyi Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

ISSN 2063-9244

<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2023.50>

Korábbi kiadványainkat megtekintheti az [Intézet](#) weboldalán.